

There are no translations available.

Костюк М.О.

Керівник гуртка «М'яка іграшка»
с. Олексіївка (Нікопольський р-н), Україна
[Біографія](#)

Матеріал надано в авторській редакції

[Якщо Вас зацікавила ця інформація
і Ви бажаєте ознайомитися з нею детальніше,
звертайтеся до нас](#)

Обрядова лялька - символ культурної спадщини українського народу (1-й випуск, вибране)

Вступ

Позашкільна освіта, як основа інтелектуального, культурного та економічного розвитку підростаючого покоління, відіграє велику роль у всіх позитивних процесах освітньої галузі. Вона є складовою частиною виховного процесу, продовжує формувати у гуртківців інтерес до різних професій, до історії народного мистецтва, повагу до людей праці.

Запропонована методична розробка «Обрядова лялька – символ культурної спадщини українського народу» має за мету відродити давнє мистецтво створення етнічних іграшок в умовах позашкільного навчання та виховання школярів. Традиції творяться віками і переходять від старших до молодших поколінь, які доповнюють та вдосконалюють їх. Саме це й забезпечує збереження нації. Тому завданням для сучасного педагога є поступове відродження споконвічної народної педагогіки.

Виготовлення етнічних саморобок під силу навіть учням молодшого шкільного віку.

Авторка пропонує оригінальну методику, що складається з низки виробів, складність яких поступово зростає. Посібник містить практичні поради та рекомендації щодо виконання завдань, а також ілюстрований малюнками та світлинами учнівських робіт.

Авторка висловлює щиру подяку Поддубко Лілії Михайлівні, члену Спілки дизайнерів України, керівнику гуртка екодизайну Комунального позашкільного навчального закладу освіти «Нікопольський міжшкільний центр трудового навчання та технічної творчості», за надану графічну допомогу при створенні цієї методичної розробки.

Історична довідка

Майбутнє кожного народу – в його дітях. Адже саме дитина змалечку освячена молитвою батька й матері, колисковою піснею. Жадібно вбираючи духовний навколишній світ, культуру взаємин батьків, стає вона посланцем роду в майбутнє. Бо так чи так теперішнє людина передає у завтра через своїх дітей, онуків, правнуків. Це і є древо роду і народу, древо життя.

Що багатший ґрунт народних традицій рідної культури, основою якої є безперечно мова, то рівніше ми дотримуємось моральних засад і заповітів попередніх поколінь, то міцніше і глибше коріння цього дерева, то розкішніше буятиме воно силою, красою й пускатиме свіжі пагони. Саме тому численні народи на землі ревно бережуть і підтримують творчий спадок попередніх поколінь у мові, звичаях, пісенній, оповідальній і танцювальній культурі, моральних законах тощо.

Адже кожна культура – це дух і душа етносу, а душа людини – мікрокосмос, складний, неповторний, і завдяки дітям – вічний. Українська духовність споконвіку була і є однією з найморальніших. Шанобливе ставлення до батьків, наслідування їхніх правил життя і поведінки, коректність стосунків, працелюбність, безмежна любов до рідної землі й водночас готовність до подвигів, до того, щоб самовіддано боротися за свободу, закладалося в дитячу душу кожним родом із колиски: через колискову пісню, казку-гру, обов'язкову домашню й польову працю, традиції та звичаї. Виховання дитини здавна було усвідомленим обов'язком кожного члена родини, бо мислилося обов'язком життя.

«Що посієш – те й пожнеш» - це багате на змістовну семантику прислів'я завжди мислилося передовсім як значуще древо виховання дитини. Працюючи над проблемою «Розвиток творчої яскравої особистості з розвиненим почуттям гідності», я прийшла до висновку, що велику стратегічну роль має наше минуле. Адже без нього немає і майбутнього. А яке ж воно, оте минуле?

Від покоління до покоління до нас доноситься те перше, самотнє й неповторне, те, як і чим жили наші пращури. Що вони робили: чим займались, як проживали дні, як

відпочивали, продовжували свій рід, виховували дітей, як відносились один до одного в родині, як «почитували» старість?

Нас з вихованцями гуртка «М'яка іграшка», що працює при Нікопольському районному Будинку дитячої творчості, зацікавило: чи були в давні часи іграшки? Проводячи з дітьми дослідницьку, пошукову роботу в напрямку народної іграшки, ми знайшли багато інформації з різних джерел: книги, Інтернет, музеї і найголовніше – від односельців. Це - дідусі, бабусі та батьки гуртківців, а також наші старожили.

Хто б що не згадував, завжди було одне спільне – іграшок було дуже багато і ігор також, всі вироби виготовлялися власноруч та з натурального, природного матеріалу. Трава, солома, листя кукурудзи, лози, дерев, клаптики тканин, глина – застосовувались всі підручні матеріали, що дарувала матінка-природа.

З трави виготовляли ляльки, пискавки (з мишію, жита); з соломи – ляльки, прикраси, одяг, меблі, голубів, ральця; з листя дерев – пищавки, дудки – з гарбузового стовбура, коли він ще плететься на городі; з кукурудзиння виходили гарні ляльки, солдатики, брали рильця для волосся, капелюха. З лози плели безліч гарних речей в основному інтер'єрних, а також кошики, де вкладали ляльок спати. Багато етнічних саморобок виготовлялось з дерева: солдатики, свищики, сопілки, возики, карети, деркачі, ковалі, пильщики, коники тощо. З глини створювали посуд, свищики, а з клаптиків тканин – ляльки на різні смаки.

Характерно, що для свого віку кожна дитина мала різновид іграшок. У наймолодших – це брязкальця або торохкотельця. Для старших – це клаптикові ляльки, з якими вже не тільки бавились, але й обігравали різні життєві ситуації.

Особлива роль відводилась іграшкам-«оберегам». Слово говорить саме за себе: оберігати, захищати. Але від чого і від кого? Населення в основному було безграмотне, займалося сільським господарством, було віруючим та богобоязким. І ось саме іграшкам-оберегам надавалось оберігати людину, її пожиток, худобу, помешкання від усілякої «нечистої сили».

Коли гуртківці зібрали достатньо матеріалу, то зрозуміли, що наші пращури вбачали в усіх цих звичаях, обрядах порядок, систему і продовження життя наступного покоління. Відтворюючи за описом іграшки тих далеких часів (приблизно 100-150 років тому назад), ми з дітьми отримали величезне задоволення. Приємно спостерігати, як під час усього процесу виготовлення і обігравання народних іграшок в наших гуртківців горять оченята, яку гордість і радість ця праця принесла дітям. Тому я й вирішила поділитись матеріалом, який вдалось відтворити, з усіма небайдужими до спадщини українського народу.

Етнічна іграшка «Брязкальце або торохкотельце»

*Надзвичайний той день у житті дитини,
коли вона вперше пізнає залежність і зв'язок рухів з відчуттями.
На перших етапах дитина не відрізняє себе від зовнішнього світу.
Згодом вона має велику втіху, відчуваючи власну силу,
усвідомлюючи себе діячем, живим рухомим началом,
незалежним від оточення.*

Стор Покровський

В давнині першою іграшкою для наймолодших діточок були брязкальця або ж їх ще називали торохкотельцями. Виготовлялись вони з трахеї гузки та качки. Такою іграшкою

немовля бавилось по-різному. Одним вішали над колискою: від руху колиски воно теж рухалось і торохкотіло. Іншим давали в руки й вони ним бавились, брали до роту, гризли. Оскільки іграшка виготовлялась з натуральних матеріалів, це було досить безпечно. Таким чином бавлячись, немовлята розвивали сенсорику, зір, слух. В залежності від того, яким був знак у торохкотельці, так він і звучав: горох - «гудів», просо, сорго – «шепотіли», кукурудза – «гуркотіла», жито, пшениця – «дзвеніли». Гралась дитина такою іграшкою, отримуючи велике задоволення та без шкоди для свого здоров'

Етнічна іграшка «Клаптикова "Лялька-кумася"»

Для дітей гра – то і робота, і добро, й обов'язок, і життєвий ідеал.

*Той, хто вимагає від дитини робочого зусилля,
побудованого на чомусь іншому – ніж на грі,
чинить, як той шаленець, що з весни трясє яблуню,
аби мати яблука: мало того, що не буде яблук,
то він ще й цвіт обтрусить, і яблуня нічого не вродить.*

Жан-Жак Руссо

В давні часи ще не було фабрик та заводів. Люди вирощували коноплю і ткали з неї тканину. З неї шили собі одяг, а з клаптиків виходили гарні ляльки. Старші дітки не тільки бавились ними, вони обігравали їх, показували різні вистави з життя, отримуючи від цього велике задоволення.

Так, наприклад, етнічна іграшка «Лялька-кумася», наслідувала риси української жінки, її характер. Українська жінка завжди була рушійною силою нашої нації, завжди попереду, завжди нарівні зі своїм чоловіком в праці і у відпочинку. «Дам лиха закаблука, закаблука лиха дам, як прийдеться – передам!» - співалось в одній з народних пісень.

Для виготовлення ляльки «Кумася» знадобиться вибілене полотно, оздоблювальна стрічка, муліне, ватин для набивки та мереживо.

Етнічні іграшки «Обереги»

*Ще не здатна збагнути життя,
дитина вже творить його в мріях.*

Ромен Роллан

З усіх іграшок найважливіша роль відводилась іграшкам-оберегам. Їм надавали магічного значення, тому обличчя у ляльок зображували елементами візерунку: очі – хрестики, рот – коротка риска. Обереги були невід'ємною частиною життя наших пращурів.

Оберегів було декілька: оберіг «сну», «здоров'я», «збіжжя», «помешкання» тощо. Оберіг сну, який оберігав дитину під час сну, обов'язково клали під подушкою. Якщо дитина хворіла, в головах на подушці клали оберіг здоров'я. Від нього пахло цілющими травами, що заспокоювало та розвіювало хворобу.

Якщо дитина погано спала, в мішечок клали соломку, яку брали там, де сплять свині.

Мішечки підкладали під матрац у ногах. Вважалося, що свині – це тварини, які дуже люблять багато і довго спати.

Оберіг збіжжя ложили на покутті, щоб він оберігав їхнє добро від лиха, пожежі, пограбування. Оберіг помешкання клали за комин і він «споглядав» звідти за всім, що відбувається в домі. Цей оберіг символізував злагоду, мир, чистоту, порядок й добробут в оселі.

Методичні поради

Головною діючою особою в процесі роботи позашкільного закладу освіти є дитина, а саме - виявлення й подальший розвиток її нахилів та здібностей в позаурочний час. У своїй педагогічній практиці всі ми прагнемо досягти виховного ідеалу. Великий педагог Г. Ващенко зазначав, що виховання присутнє не тільки в педагогічних системах, але й у звичаях народу, його піснях, традиціях.

На сьогодні існує багато різних методик. Головне у виховній роботі сучасної освіти - це знайти раціональний підхід до їхнього використання. Він має бути не консервативно-традиційним, а традиційно новітнім. Тільки тоді етнічне виховання стане близьким і головне ненав'язливим. Якщо традиції нашого народу не підживлювати сучасним змістом, формою, то молоде покоління сприйматиме їх як явище архаїчне.

Адже етноіграшка займає особливе місце і у наш час. Оригінальна, самобутня, вона прикрашає наш побут, вносить тепло й радість у життя наших дітей, формує їхні естетичні смаки. Вона є справжнім витвором мистецтва. Виготовлені власноруч вироби мають широке застосування. Їх можна подарувати, прикрасити ними інтер'єр.

Всі представлені в методичній розробці саморобки відтворені в гуртку «М'яка іграшка» на основі досліджень і пошукових робіт вихованців. Як і в давнину, під час роботи використовувались лише екологічно чисті матеріали.

Окрім естетичного аспекту, виготовлення етноіграшок є надзвичайно корисним для школярів: розвиває дрібну моторику рук, привчає до охайності та пильності, знайомить з конструюванням. Творча діяльність дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, дисциплінує, сприяє підвищенню самооцінки, здатності усвідомлювати свої відчуття і почуття, розвиває художні здібності.

Любов до рідного краю починається з дитинства. Надовго вона зберігається в душі

людини, якщо її правильно виховали та ознайомили з традиційними видами народної художньої творчості.

□ Початок народження іграшки - виготовлення лекал

Відтворення ляльки у народному вбранні

□ Василько з дівчатами

□ Від народної іграшки до народного лялькового театру

□ Експерсія-розповідь про народну іграшку. Керівник гуртка Костюк Марія Онікінівна

Останній дзвоник. Нагорода за сумлінну та творчу працю
Література

1. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. – К.: «Мистецтво», 1996.
2. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. - К.: «Либідь», 2006.
3. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). - К: Райдуга, 1994.
4. Закон України „Про позашкільну освіту” // Уряд. кур’єр. - 2000. - № 25.
5. Кононко Є. Л. Трудове виховання дітей в сім’ї. - К.: «Радянська школа», 1988.
6. Молотобарова О.С. Кружок изготовления игрушек-сувениров. - М.: «Просвещение», 1990.
7. Положення про позашкільний навчально-виховний заклад // Інф. зб. МОН України. - 1994. - № 9.
8. Рисцов В. При гончарному крузі. - К.: «Молодь», 1987.

Дізнатися більше про етнодизайн Ви можете тут:

- [Етнолялька](#)
- [Музей іграшки](#)

[У разі використання матеріалів цього сайту посилання на сайт обов'язкове](#)